

REDACTIA:

și
ADMINISTRAȚIA:
Bathányi utca Nr. 2

Arctoli și corespondențe pentru publicare se trimit redacțiunii.

Concurese, inserțiuni precum și taxele de abonament se trimit Administrațiunii, tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

FOAIE BISERICESCĂ-ȘCOLASTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECA.

PREȚUL
ABONAMENTULUI:
PENTRU
AUSTRO-UNGARIA:
Pe un an: 10 cor.
Pe 1/2 an: 5 cor.PENTRU ROMÂNIA ȘI
STRĂINĂTATE:
Pe un an 14 franci.
Pe 1/2 an 7 franci.Telefon pentru oraș și
comitat Nr. 266.

„Șezători“ minunate.

În colțul de țară al vechiului Zarand rămas-a în ființă, ca o binecuvântare dela Dumnezeu, spiritul unor vremuri patriarhale.

S'a perpetuat acolo și persistă în plină putere spiritul de ajutor împrumutat și de jertfă chiar, pentru susținerea și ridicarea obștei.

E atâta duh și hărnicie, muncă de concentrarea de forțe și energie, — încât stai uimit, ca în fața minunilor din bazme!

O mână de oameni, săraci, îndosiți, greu trăind din roadele ce pământul dă nu numai celor ce din răsărămoși acolo sunt, — întrec în silință și vrednicie toate celelalte ținuturi, locuite de sămânția poporului nostru.

Mărită lumină a cărții, gimnaziul din Brad! Acela este focarul, de unde pornesc faptele bune, înălțătoare și mântuitoare, căci de pe acolo se pornesc acele »șezători«, despre cari, iată ce ni se raportează prin »Țara Noastră« (Nr. 50 pagina 770):

»Despărțământul Brad al „Asociațiunii“ a început Duminecă în 11/24 Noemvrie școală! cu analfabeții adevăți cu cei ce nu știu scrie și citi, care se va ține în fiecare Duminecă până la primăvară. Învățarea scrisului și cetitului se face după metoda sunetelor vii (Abcdar și instrucție de I. Vuia, după Gabel, Arad, tipografia diecezană), — cu multă ușurință și plăcere. În Dumineca întâiu au fost 30 de săteni între 17 și 50 de ani, în Dumineca a doua s'au înștiințat 60, iar în a treia peste 70. Pe lângă cetit și scris, oamenii vor mai căpăta și unele cunoștințe folositoare din constituția țării, Geografie și Aritmetică. Până acum au învățat, — cu învățătorul I. German, literile *i, o, n, u* și *a*, iar profesorii Dr. Radu și V. Boneu

le-au vorbit despre organizarea comunei Brad și Geografia ei. Directorul desp. Dr. P. Opriș și învățătorul M. Stoiu le-au citit câte-o scurtă bucată din scrierile aleși ai noștri.

»Pentru cărturari despărțământul a pus la cale șezători literare, dintre cari întâia s'a ținut la 1 Decemvrie n., când dl. Em. Comșa, director de bancă, a ținut o conferență »Despre Londra și Englezii«, cu 24 proiecțiuni cu Skiopticonul. Conferențiarul a fost ascultat cu vie mulțămire de un public neobicinuit de numărös. În a doua șezătoare, ce va urma în curând se vor face cunoscute lucrările scriitorilor noștri mai tineri«.

Cât de prețioasă muncă de deșteptare, cât de pricepută procedare pentru a răspândi lumină și a întări și statornici în țarie, sufletele norodului, pentru înălțare, pentru înaintare!

Cu drept cuvânt îndeamnă »Libertatea«: »urmați pilda dela Brad!«, unde: »In mijloc vezi pe cei mai chemați a sluși luminării în acel loc, pe domni profesori dela gimnaziul din Brad, cu directorul împreună, cu învățătorii români de acolo, și încunjurați de bravii lor »școlari«, cei 60 de bărbați, toți în vîrstă, și puși acum pe învățatul de carte!«

Dacă în fiecare sat s'ar petrece, în măsura puterilor și mai modeste, prin munca învățătorului, preotului și a Asociațiunilor noastre culturale o asemenea acțiune, de netăgăduit folos ar fi poporului nostru, care pân'acum n'a avut nici când parte de asemenea bunătăți, dar nici nu-și amintește decât stropi de bine, în marea de amărăciune, a suferințelor sale din trecutul întunecos.

Nnumai lumina va împrăștiă întunerecul și păcatele negre!

Evoluțiunea și depravaționismul.

— Urmare din Nr. 31. —

C) Rădăcina păcatului.

Ca la fiecare fenomen din realitatea empirică este de deosebit și la păcat, ca fenomen inmoral manifestată externă și păcatul ca obiect în sine sau ca miez metafizic, din care el cu necesitate cauzală izvoarește ca fapt îndeplinit.

Din relevările aduse la capitolele anterioare precum și mai lămurit din autopsia psihoempirică deducem argumentul, că păcatul ca manifestare nemorală privit în prizma principiului său cauzal nu este alta decât biruința senzualității contra accentului spiritual, raportată în lupta permanentă pentru hegemonia în om. Acest adevăr l-a recunoscut Plato, care admite un antagonism între ambele principii, îl subliniază Hristos prin postulatul *lăpădării de sine*, sub care înțelege emanciparea de sub dominația conștiinței individuale și senzuale prin accent spiritual, și Ap. Pavel îl accentuează în toate epistolele sale, din care la acest loc aduc următoarele citate clasice: „Văd altă lege în membrele mele luptându-se contra legii minții mele și făcându-mă serv legii păcatului, care este în membrele mele. Așa dară cu mintea mea servesc legii lui D-zeu, iară cu corpul legii păcatului (Rom. 7. 23—25). Cei ce sunt după trup, cugetă cele ale trupului, iară cei ce sunt după spirit cele ale spiritului. Cugetarea trupescă este moarte, iară cugetarea spirituală este viață și pace. (Rom. 8, 5, 6). Deci zic: Umblați după spirit și nu veți împlini pofta trupului, căci trupul pofteste contra spiritului, și spiritul contra trupului, și aceștia se împotrivesc unul altuia, în cât nu faceți cele ce ați voi“ (Gal. 5. 16, 17).

Vorbind deci în înțelesul lui Iisus Hristos¹⁾ al Ap. Pavel și al lui Plato, pe baza cunoștințelor din psihologia empirică ca cel mai prominent izvor de cunoștință, formulez concluzia științifică într'acolo, că accentul vieții spirituale cu cel al senzualității stau pe cumpăna alternativă, analog ca ziua cu noaptea, lumina cu întunerecul, făcând alternativele *binelui* și al *răului*, căci cu cât viața spirituală scade din accent cu atâta cea sexuală urcă pe scara fărâdeleșilor, și omul după cum se decide liber pentru una sau pentru alta devine în mod liber bun sau rău. Cât timp viața spirituală aflându-se în strunire e trează și vie, și prin dansa boldul sexual e ținut în frâu, atâta timp intelectual suntem deplini și moral curați, ceea ce întărește și Ap. Pavel zicând²⁾: „Câți sunt conduși de spiritul lui Dumnezeu, sunt fii ai lui Dumnezeu (Rom. 8, 14). Celce se lipește de Domnul este un spirit cu dansul (I. Cor. 6. 17). Îndată ce slăbind din puterea spirituală fără a ne da samă de ideea binelui, dăm curs liber voinței senzoriale accesibile numai motivelor sensuale — analog cum coarda slobozită nu dă ton, și toată

natura cade în amorțeală, când soarele în crângul ernei se departă cu căldura și lumina sa — tocmai așa și inteligența robită de boldul sexual nu dezvoaltă aceeași putere conducătoare, de aceea și concepția morală decade. Acest fenomen îl constată după Iisus Hristos³⁾ și Ap. Pavel zicând: Ceeace fac nu știu, pentru că nu fac ceea ce voiesc, ci ceea ce urăsc, aceea fac (Rom. 7. 15). De trăiți trupește, veți muri, iară de veți omori prin spirit faptele trupului, veți trăi (Rom. 8. 13). De aceea operele mărețe⁴⁾, concepțiile și principiile ideale, umanitatea, blândețea, răbdarea, abnegațiunea, resignarea, înfrânarea au fost urmate și admirate de spiritele tuturor timpurilor, dară neapreciate de corpurile frivole și senzuale; precum accentuează apostolul ginților⁵⁾: „Cuvântul cruce nebunie este celor peritori“.

Puterea accentului spiritual află confirmarea sa în legendele bărbaților fenomenali, despre cari se credea, că stau în relații intime cu zeii și cu alte principii supranaturale. Martirii trăind cu totul cufundați în ideile lor, de dragul spiritului au nesocotit viața⁶⁾ corporală, precum păgânii tata și fiul P. Decius Mus⁷⁾ de bună voie s'au sacrificat pe altarul iubirii de patrie.

Iisus Hristos, sublimitatea vieții spirituale voină a o ridică și în omenimea sensual afectată la cuvenita înălțime, pentru acest postulat al emisiunii finale omenii pune ca condiție lepădarea boldului sensual zicând: „Celce voiește să vie după mine, să se lapede de sine“, pentru că aceasta emancipare morală oferă garanța, că omul sub egida ei e sigur contra proiectului păcătos, care nu-l poate ajunge la înălțimea motiunilor și dispozițiunilor spirituale.

Omul la o dispoziție ordinară fiind accesibil senzualității, prin acea amintită izolare morală făcându-se intact contra păcatului, ca cel ce altminterea este supus stricăciunii, prin voința sa spirituală se îmbracă în stricăciune. Păcatul fiind consecvența morții spirituale, prin accentul vieții spirituale noi devenim sufletește nemuritori, de aceea sf. Pavel, apostolul ginților se ridică la triumfalnica înfruntare: „Moarte⁸⁾ unde-ți este boldul, iadule unde-ți-i biruința“? (I. Cor. 15. 55). Acest imperativ categoric proclamat de d-zeescul Mântuitor ca cea mai supusă lege soterică are terminul său metafizic în legea naturală, care ni se prezintă ca aversul celei morale. Homogenitatea nexului cauzal, în puterea căreia cauzele totdeauna produc efecte de asemenea calitate, aduce cu sine consecvența naturală, că dispozițiile spirituale nu pot produce motiuni frivole și senzuale, precum nici senzualitatea nu poate da naștere operelor mărețe de o valoare ideală, analog cum lumina nu se împacă cu întunerecul și viața cu moartea. Acestei legi permanente din firea ordinii eterne Iisus Hristos îi da rost prin axiomul: „Ce este

¹⁾ Mat. 6. 12—24; 12. 29, 30.

²⁾ Gal. 5. 18—24.

³⁾ I. Cor. 1. 18.

⁴⁾ II. Cor. 4. 19.

⁵⁾ Livius, VIII. 6. X.

⁶⁾ conf. I. Cor. 15. 57.

¹⁾ Mat. 6. 61—24; 12. 28, 30.

²⁾ Conf. Rom. 12. 1, 2; Ef. 2. 16 II. Cor. 4. 16.

născut din trup, trup este, iară ce este născut din spirit, spirit este (Ioan 3. 16). Cel ce este din pământ este pământesc și vorbește cele pământești (Ioan 3. 31). De acord e și Ap. Pavel când zice: Petrecând în corp stăm departe de D-zeu (II. Cor. 5. 6.); Celce se lipește de Domnul, este un spirit cu dânsul (I. Cor. 6. 17).

(Va urma.)

Reflexiuni

la

„Observări asupra unei cărți de religione“.

— Urmare. —

La piesa „Trecerea Izraelitenilor în Canaan“ observă fratele în Hristos, că nu se înșiră fapte, din cari să se poată face concluziunea etică: ca să nu desperăm în năcazuri, ci să ne încredem în făgăduința lui D-zeu; ci întreg tratatul e umplut — zice — cu trecerea peste Iordan și ocuparea Ierihonului. Răspund: Din istoria lui Iozua, fiul lui Navi, nici nu află alte fapte memorabile, afară de cele cuprinse în istorioară. Dar concluziunea, neîndoișoasă stă în raport cu faptele înșirate. Și cum nu, când istorioara se începe cu grăirea lui D-zeu către Iozua: „Încă 3 zile și veți trece Iordanul, ca să ocupați pământul, care D-zeul părinților voștri vi-l dă vouă“. Și oare faptele ce urmară nu confirmă adevărul, că promisiunea lui D-zeu s'a împlinit? Dar piesa încoronează faptele împlinire a făgăduinței lui D-zeu făcută lui Moise, când a scos pe izraeliteni din Egipt, zicând, că-i va conduce în Canaan, de unde curge lapte și miere, despre ce elevii au deja cunoștință. Se poate oare contesta aceasta?

După mine istoria lui Samuil predă fidel firul istoric al timpului lui. Și dacă s'ar omite amintirea lui Saul, pe care Samuil l-a uns de rege, și în urmă pe David, atunci nu știu, ce logică și nex ar avea cu cele următoare. Observ: Din periodul judecătorilor nu am luat și altă piesă, cu respect la împrejurările, cari pretind scurtarea materiei. Samuil e însă persoana cea mai marcantă, care leagă firul economiei divine la primirea Mântuitorului. De acest motiv am fost călăuzit la alegerea întregii mtezii din Test. V.

Oscădere bătătoare la ochi — zice părintele Vonigă — este și aceea, că învățăturile morale lipsesc cu desvârșire. E adevărat — zice — că sunt înlocuite cu aglomerație de citate din st. Scriptură (întocmai ca la Dl Barbu), dar acestea nu sunt potrivite a înlocui învățăturile practice, ce se pot scoate din ideea principală a istorioarei.

Eu observ, că după principial treptelor formale, așa este metodic. Învățăturile morale se fac în formă de sentințe. Unde sunt aglomerate, e vorba, că se pot estrage mai multe învățături. Catihetul nu e obligat a-le propune toate, ci care-i mai convine și poate cu succes.

Am cetit oarecundeva, că firea omului e așa, că vorbește de rău lucrurile bune, numai când nu le

cunoaște. Această impresie mi-o face mie critica părintelui Vonigă, când afirmă, că învățăturile morale lipsesc cu desvârșire, și că textele biblice, ori sentințele dela fine, nu înlocuiesc concluziunea etică — zisa Sf. Sale.

În general, aceasta e a doua părere neîntemeiată, care se bate în cap cu Metodica. Căci dacă părintele Vonigă s'ar fi conformat principiului treptelor formale, n'ar discuta așa. (Deși Veni Consistor, în unul din anii trecuți a distribuit catiheților o minunată broșură, de asemenea cuprins, pentru studiere și acomodare la propunerea Religiei).

O dovedesc aceasta prin procesul scurt, ce are să se observe la piesa cea mai strict criticată de Sfinția Să, a „Cuvântării lui Iisus de pe munte“. Aici îmi atribuie 2. greșeli, între cari cea dintâi — zice — e regretabilă, pentru că nu am circumscris, că Iisus a făgăduit fericirile, celor-ce împlinesc voia lui D-zeu.

După mine, în text se poate cuprinde și o circumsciere; iar dacă lipsește, nu poate fi o regretabilă greșală. Tot-ce dorește lubitul frate, se suplinește în fixarea țintei, care premerge propunerii, și catihetul va anunța-o așa: „Să vedem, acum, Fiilor: Ce-i învață Iisus pe oameni să facă, ca să fie fericiți“. Când se fixează ținta așa, e superfluă circumscierea. Urmează apoi simpla enararea, se înțelege și de 2. sau mai multe ori, fiind piesa grea, — apoi reproducerea prin elevi, până ajungem la sistemizare sau învățatura morală.

Dar a doua greșală a acestei pieze o aflăm în învățatura morală. Are mare nedumerire fratele în Hristos, și nu poate înțelege mirându-se: „De unde ai scos concluzia etică cuprinsă în citatul: Fericiți, cei-ce, ascultă cuvântul lui D-zeu și-l păzesc?“ Răspund: foarte ușor, prin 5. întrebări, adresate elevilor: 1., Ce-i învață Iisus pe oameni în cuvântarea de pe munte? R. Iisus îi învață pe oameni, ce să facă, ca să fie fericiți. 2., De a cui învățatură să asculte dară oamenii ca să fie fericiți? R. Oamenii, ca să fie fericiți, să asculte de învățatura lui Iisus. 3., Cum se mai numește învățatura lui Iisus? R. Învățatura lui Iisus se numește și cuvântul lui D-zeu. 4., Așa dară cari oameni sunt adevărat fericiți? R. „Adevărat fericiți sunt cei-ce ascultă cuvântul lui Dumnezeu și-l păzesc“.

Iată în felul acesta, cu puțină osteneală, dar cu multă bunăvoință, se estrag învățăturile morale exprimate în sentințe biblice. Și eu îmi voiu ține de datorință a ușura domnilor catiheți procedura prin edarea unei broșuri de asemenea cuprins, când îmi va permite timpul.

La partea a doua a observărilor reflectez următoarele:

Nu e greșală când zic că: „Dumnezeu a poruncit lui Adam și Evei să mănânce din toții pomii raiului“ (Vezi: Geneza c 2 v. 16).

Adevărat, mă surprinde isteța greșală de pe pagina 8. Eu nici după prelegerea din anul curent n'am observat-o, deși nu am propus, că dela Avel s'au

înmulțit oamenii, ci dela Sit. Se explică așa, că elevii clasei a II-a nu au carte, să li-o fiu observat.

Istoria lui Isav și Iacob, apoi turnul Vavilonului, pentru scurtarea materiei, a trebuit să le omit. Și așa clasa a II-a are material bogat. Câte lucruri frumoase sunt apoi, și nu le putem înbrățișa ci luăm esența!

După toate acestea mi-am format convingerea, că în partea generală, dacă părintele Vonigă discută cu autoritatea metodistului, în urma zelului, ce l'a manifestat, cu totul alte păreri lansă în publicitatea.

Constat însă cu plăcere, că observările din partea specială sunt obiective, și de natură, în mare parte, a face serviciu cărții, pentru-ce primească, lubitul în Hristos frate, respectuoasă mulțămită.

Bărăteaz, la 25. Novembre 1907.

Nicolae Crișmarin
paroh.

Din trecutul nostru cultural.

(Urmare.)

Lucrările mai de seamă ale lui Samuil Klein sunt: 1. *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, tipărită la Viena, la 1780 (Ed. II de Șincai la 1805) cu o prefață de G. Șincai. S. Klein a scris-o latinește, pentru a arăta și prin aceasta străinilor, că limba română e de origine latină, și anume este „formată de-a dreptul din limba latină classică”. 2. *Istoria bisericească a Românilor Transilvani* manuscris, e o parte dintr'o lucrare în patru volume, de istorie a întreg poporului românesc, concepțiune nouă, în istoriografia română.¹⁾

3. *De origine Romanorum*, scrisă latinește, cu scopul de a ridică vălul întunecului de pe trecutul nostru, pentru străini. El combate idea care începuse a se lăți la străini, că Dacia a fost deșertată de locuitori prin Aurelian și Românii s'ar fi așezat după Maghiari în Ardeal. În prefața acestei lucrări (scrise și românește) „Cuvânt înainte către Români!” spune cuvintele de vrajă ale credinței școalei „ardelene”, blăjene: „Mult iaste, a fi născut Român!”

Un *Catehism*, *Propovedunii* ș. a. mai sunt multe lucrări pe cari le-a făcut acest inimos și luminat scriitor, pe care astfel îl caracterizează un învățat din timpul nostru:²⁾

„Ca începător al erudiției române din Ardeal, trebuie să fie considerat Samuil Klein... cel dintâi care a învățat și pentru alții, cel dintâi care a simțit în el nevoia de a exprima idei proprii născute din cunoașterea ideilor străine. Un harnic om și un om de bine, se arată într'o lumibă deosebit de blândă, între tovarășii săi de credință și acțiune; cel mai umil în sufletul său, dintre evangeliștii religiei nouă. Lipsit de focul lui Șincai, dar și de asprimea cu toată lumea,

¹⁾ S'au publicat din ea estrase de Cipariu, în „Acte și fragmente”, și e amintită adeseori în *Cronica Românilor* alui Șincai.

²⁾ N. Iorga: *Istoria lit. rom. în secolul 18.* (II. 161).

de spiritul de înfruntare al acestui vehement propovăduitor al adevărului, inferior lui Petru Maior în judecată și puterea de concepție, dar întrecându-l în liniștea senină a formei, el are în ființa sa un element de poezie...”

George Șincai (1753—1816). Un alt tânăr, contemporan cu Klein, un temperament „înfocat, îndărătnic, aspru”, „care strigă adevărul nou în auzul tuturor”, un „profet cu sabie”, e George Șincai.

Născut în Șinca veche, învață în sat apoi la Maros-Vásárhely, la colegiul reformat, în urmă la Bistrița, apoi la iezuiții din Cluj, și la Blaj. Aci se călugărește la anul 1774, luând numele de Gabriel, și se face profesor. E trimis apoi la Roma, împreună cu Petru Maior, nepotul episcopului Grigorie Maior. În cinci ani, cât a stat în institutul „Propaganda fide” a făcut doctoratul din teologie și filosofie, și fiindcă era un tânăr „aprinș, deștept și moral”, a cucerit simpatiile tinerului cardinal Ștefan Borgia, prin intervenția căruia a pătruns în toate bibliotecile și Arhivul Vaticanului, pentru a căută ceea-ce cuprind ele asupra Românilor.

Întorcându-se dela Roma, stete cu Micu Klein la Sf. Barbara, lucrând la Gramatica română, căreia i-a scris prefața și pe care pentru a doua oară (1805) a tipărit-o numai cu numele său. Întors acasă, ajunge la frumoasa slujbă de director al școalelor gr. catolice din Ardeal. Serise în acest timp mai multe cărți didactice.

Întrând în conflict cu episcopul I. Bob, ajunse fără funcțiune, rătăcitor prin Ardeal, și prin toate părțile țării, purtând opera sa „Hronicul” în desagi. Se duse la Buda, unde lucră un timp dar nu putu ajunge corector la tipografia ces. crăiască, și astfel, cu mare greutate și-a găsit un loc de refugiu la familia comitelui Vas, pe ai cărui copii i-a educat, și unde a și murit, după o viață de sbucium și neajunsuri, dar strălucită prin opera minții și muncii, care este *Cronica* lui Șincai.

Părerile lui Șincai asupra „Unirii” sunt următoarele: „Mai pe urmă numai popilor au folosit”, „că aceștia au dobândit puțină scutință, cam anevoie”... „Barem de-ar fi trăit Iosif (II) până când ar fi ușurat și jugul bieților proști”.

Opera principală, epocală, măiastră alui George Șincai este: „*Cronica Românilor* și a altor neamuri, încât au fost ele așa amestecate cu Românii, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pe înțeles, din mai multe mii de autori în cursul a 34 ani culeasă și după anii dela nașterea lui Is. Hs. alcătuită.” Ea este o înșirare cronologică a evenimentelor dintre anii 86—1739. Cenzura de pe vremuri a aflat opera vrednică de foc, pe autor vrednic de furci („Opus igne, author patibulo dignus”). Tipărirea abea s'a făcut, la 1853 în Iași, după manuscrisul cumpărat de principele Moldovii, Grigorie Ghica (prin Papiu Ilarion).

Această operă — zice d-l N. Iorga — este din cele mai bogate, din cele mai muncite, din cele mai cinstite ce se pot închipui. E un admirabil repertoriu, o culegere de izvoare dintre cele mai îmbelșugate, la care se recurge încă astăzi și se va recurge încă multă vreme.

Planul „Hronicului Românilor și a mai multor neamuri“ e foarte larg și complet. Șincai se ocupă de soarta tuturor Românilor, din principate, din Ardeal, „Cuțovlahi“, — și vrea să-și înceapă povestirea cu Dacii și legăturile lor cu Romanii, pentru a explica istoria în chip luminos, punând-o în mijlocul împrejurărilor din istoria universală, de cari a fost influențată.

Când vorbește despre evenimente de glorie, Șincai se încălzește. Reproducând mărturiile contimporane, despre Ștefan cel Mare, b. oară, el zice: „de carele se cutremură toți oblăduitorii din vecini“; și iarăși plânge pe ai săi, cei vecinic apăsați din partea unor popoare, pe cari se ferește a le numi.

G. Șincai este istoric, istoricul neamului său.

„Răbdarea sa, munca sa, suferințele sale, opera sa, ardeau tămăie mirositoare, înaintea altarului nației“, căreia el se adresează: „Deșteaptă-te drept aceea, o iubit neamul meu, și ai minte!“

Petru Maior (1760—1821), este al treilea corifeu al școlii istorice ardelenne. A studiat la Marosvásárhely, Cluj și Blaj. S'a călugărit, apoi a fost trimis, cu Șincai la studiu, la Roma. Întors în patrie întâi e aplicat ca profesor la Blaj, apoi protopop la Reghin. Aci el se simți bine, căci putea să-și împlinească misiunea de dascăl, într'un mediu unde abea începea să licărească slabe începuturi de cultură. Erau, spune el, preoți cari nu știau să scrie, protopopi, cari nu știau pune iscălitura (subscrie), iar poporul era cu totul în întunec.

Din această situație patriarhală îl schimbă și pe el nepotriveala cu superiorul său, episcopul I. Bob, și așa, la 1809 pleacă, după recomandarea lui Samuil Vulcan), episcop gr. cat. rom. în Oradea-mare, și ocupă slujba de corector și cenzor la tipografia din Buda. Aci se ocupă de-acum, și rămâne până la moarte. În timpul cât nu e ocupat în funcțiune se ocupă P. Maior cu studii istorice, uitând viața de sat și munca dascălească.

Activitatea sa istorică și literară este următoarea:

Petru Maior se deosebește radical de poetul Klein și eruditul Șincai, el este mai mult un polemist, un cap logic deschis, o minte clară, cu argumentație strânsă, puternică, învingătoare, — nu odată ironic și necruțător cu adversarul.

¹⁾ Intemeietorul gimnaziului din Beiuș, (1828) un mare Mecenat, și distins prelat român.

²⁾ Tipărită întâi latinește, de 2 ori românește, anume în fruntea Lexiconului de Buda (rom. lat. magh. germ.) din 1825 și la 1834.

³⁾ Vezi capitolele anterioare [din acest studiu: Bibliografia ch. orig. limbii (p. 1 col. II), și Geneza limbii noastre și răspândirea ei (pg. 4 col. I)].

Dintre lucrările sale amintim.

„Dialog - pentru începutul limbii române“²⁾, în care susține, că limba română s'a format din latina vulgară (*rustica*), deci e anterioară evoluției limbii literare latine din epoca de aur (timpul lui August), deci mai veche decât latina clasică³⁾. Sistema ortografică dar să fie etimologică, ca să se recunoască originea limbii.

Opera principală alui M. este „Istoria pentru începutul românilor în Dacia“¹⁾, operă importantă și de folos neamului său.

Indignat de ceea ce spuneau străini ca Salzer și Eder, despre poporul său, pentru a plăcea străinilor — pentru a batjocori pe Români, el ia condeiul, nu pentru a povesti cum îi place lui Șincai, ci pentru a comuna neadevărul și a revendica drepturile neamului, și cum le înțelege și vede el. La el se desface subiectul într'o serie de probleme, pe cari le discută, ajungând totdeauna la concluzii măgulitoare pentru Români. Iată seria acelor concluziuni:

1. El nu crede, că au mai rămas în Dacia Traiană Daci. Exemplu este peirea Goșilor, dinaintea Hunilor.

2. Amestecul barbar (dacic)-roman a fost infim și s'a anihilat în trei generații.

3. Dacia Românilor, deși supusă supremațiilor barbare, dar supusă totdeauna puțin timp, rămase „volnică“ după sfărșirea hanatului Mogolilor fără a se su pune Bulgarilor, până la ivaziunea Meghiarilor, stând sub șefii săi proprii în munți.

4. La unii scriitorii se ascund Românii sub numele dominanților Pacinăți și Cumani.

În definitiv, P. Maior, cum o spune în prefața amintit sale opere, a lucrat, pentru a combate „defaimările fără de nici o cercare a adevărului de isnov“ și pentru a dovedi continuitatea noastră în Dacia-Traiană „ca văzând Românii din ce viață strălucită sunt prăsiți, toți se îndemne strămoșilor lor întru omenie și în bunăvoință a le urma“.

Astăzi, după apariția teoriei Roesleriane și după ce avem alte mijloace de a combate²⁾ acea teorie, apare defectuoasă teoria lui P. Maior; dar totuși al lui este meritul de a fi cel dintâi istoriograf român care a răspuns în mod sistematic aceluia, cari ne tăgăduiau originea neamului.

A mai scris P. Maior „Reflexii critice“, trei articole polemice, scrise latinește, combătând reflexiunile ce s'au făcut ideilor sale despre neamul românesc.

Importantă lucrare a lui, intreruptă din cauza morții sale, este *Istoria Bisericii Românilor*, concepută în cadre largi.

Predicile sale, dovedesc cultură și destoinicie pastorală. În *Didahii* găsim prețioase învățături, pentru creșterea copiilor: „Cuvintele nu sunt altă, fără o iconă a lucrării, pilda este însăși lucrarea“.

¹⁾ Ediția I 1812 a II-a 1834 a III-a tip. de societatea „Petru Maior“ a studenților români din Budapesta.

²⁾ Vezi capitolul Roeslerianismul și argumentele pro și contra.

P. Maior a tradus „Întâmplările lui Telemac“, de Fenelon, — tot cu tendință pedagogică educativă. O dovadă este aceasta, de mișcarea pornită în Ardeal sub influența școalei blăjene și a școalelor pentru popor, întemeiate sub Iosif II, despre mișcarea culturală menită de a lumina poporul, — despre care vom vorbi în alt capitol.

(Va urma).

Convocare.

În conformitate cu dispozițiunile §-lui 12 din Statutele Reuniunii învățătorilor dela școalele populare gr.-or. rom. confesionale din protoprezviteratele *Timișoara, Belint, Comloșul-mare și Lăpova*, prin aceasta se convoacă

adunarea generală ordinară

de ast an a acestei Reuniuni pe *Duminecă 30 Decembrie 1907 la 8 ore a. m.*, în s. biserică dela sf. Ilie din Timișoara-Fabric, pe lângă următorul

Program :

1. Participare la parastas pentru fericitul profesor, primul membru onorar al Reuniunii Teodor Ceontea.
2. Participare la chemarea Duhului sânt.
3. La 9 ore a. m., deschiderea adunării generale.
4. Constatarea membrilor prezenți și constituirea.
5. Prezentarea rapoartelor și alegerea comisiei de 3 membri pentru cenzurarea socoților anuale.
6. Dizertațiuni și prelegeri.
7. Pertractarea raportului comitetului central și aprobarea socoților.
8. Recenziuni și eventuale propuneri.

Timișoara, 10/23 Decembrie 1907.

Traian Putici m. p.,   *Cornel Popovici* m. p.,
președite.   notar.

NB. Numai acele prelegeri și dizertațiuni pot fi admise, cari cu 3 zile mai înainte s'au anunțat la prezidiul Reuniunii.

Invitare de abonament.

P. T. Domni cetitori sunt rugați, să binevoiască a-și renoi abonamentul.

De asemenea rugăm și pe abonenții, ce sunt în restanță cu prețul foaiei atât de pe anul acesta, cât și de pe anii trecuți, să binevoiască a ni-l trimite, căci foaia suferă lipse mari, neputându-și acoperi trebuințele sale și datorile față de tipografie.

Administrațiunea.

CRONICA.

Gazeta Transilvaniei împlinind la 31 Decembrie st. v. 1907, șaptezeci de ani de existență își va serba această frumoasă aniversare prin publicarea unui număr festiv, a cărui preț va fi de 1 cor. Dorim venerabilului confrate înmulțirea anilor săi alături cu progresul neamului.

Conferențe în Sibiu, au ținut, pentru cercul intelectualilor, cu deplină competență și la înalt nivel, d-nii O. Goga despre „Cum înfățișează poezii români pe țaran“, iar d-l Dr. I. Lupaș, despre „Triumful ideilor moderne asupra cugetării medievale“.

Apel. Sentimentul de jertfă al societății noastre a rezit obiceiul frumos al rescumpărării felicitărilor de Anul nou în folosul „Asociațiunii pentru cultura română și literatura poporului român“. În timpul din urmă aceste sacrificii s'au adus pentru „Muzeul istoric-etnografic“.

Mijloacele materiale de cari dispune Muzeul sunt restrânse, iar înzestrarea, cât mai grabnică a acestuia se impune. Prețioasele obiecte de însemnătate etnografică cari sunt o comoară a trecutului nostru și tot atâtea mărturii ale unei vieți sufletești bogate și superioare, se părăginesc și se pierd, sunt adunate cu mult zel de străinii cari au izvoare bănești și înțeleg deosebita lor importanță. Această împrejurare trebuie să fie un indemn de jertfă pentru toți cari pot aprecia necesitatea culturală a acestui așezământ.

În preajma anului nou, apelăm la toți spriginitorii operelor noastre de înaintare culturală, rugându-i să binevoiască a-și rescumpără cât mai mulți felicitările de anul nou în folosul Muzeului. Numele donatorilor se vor publica în revista populară a „Asociațiunii“, Sibiu, în 10 Decembrie 1907. *Iosif Sterca Șuluțu*, prezident. *Octavian Goga*, secretar.

Limba „moldovenească“. Sf. Sinod al bisericii ortodoxe din Rusia a încuviințat, ca în școalele populare din părțile basarabene (la români) să se preleagă în limba maternă a elevilor, hărăzind și Rutenilor similare drepturi. Consiliul pedagogic al aceluiaș sf. Sinod, a fost însărcinat să dispună a se pregăti și manualele necesare (în limba „moldovenească“).

Pentru cultura poporului. În Paris în centrul lumii luminate se țin pentru analfabeți lecțiuni de seara în localurile școlare, la care sunt admiși toți aceia cari doresc să învețe carte. Un curs deplin se face în doi ani, învățându-se în anul I. citirea și scrierea și elemente de aritmetică, în ore anumite în fiecare seară în fiecare zi, și anume: citire $\frac{3}{4}$ oră, scris $\frac{1}{4}$, gramatică $\frac{1}{2}$, aritmetică $\frac{1}{2}$ oră (dela $7\frac{1}{2}$ — $9\frac{1}{2}$).

În anul al II-lea se mai adaugă, ca material de învățământ: geografia, compoziția și cusutul. Iar cei ce absolvă acest curs, oameni adulți, ucenici de meseriași, capătă certificat echivalent cu cel de absolvența școalelor elementare și pot să se înscrie la cursurile speciale pentru meseriași și negustori.

Cursurile acestea se țin dela 1 Octomvrie până la sfârșitul lui Martie. Și dacă în Paris se simte trebuința lor, la noi...?

† Necrolog. Subscriși cu inimile frante de durere, aducem la cunoștință, cumcă, preaiubita oastră: soție, mamă, fiică, soră, bunică și cumnată Ecatérina Petraș, născ. Avram, preoteasă în Șepreus, după un morb greu și îndelungat, Marți 4/17 Dec. a. c. st. v. seara la 11 ore din noapte, în al 53-lea an al etății și 35 al fericitei sale căsătorii, și-a dat blândul și no-

bilul său suflet, în mâinile creatorului, iar astucarea, osâmintelor s'a săvârșit Vineri 7/19 Dec. la 10 ore n. m. în cimiterul din Alișca. — Pe defunctă o deplâng: Teodor Petraș, preot în Șepreuş ca soț; Emilia căsăt. Pinteru, Petru, Ana, Constantin, Axentie, Ida și Livia ca fii și fice; Ioan Avram, preot în Mișca ca tată; Anastasia, căsăt. Guiu ca soră. Teodor Pinteru preot în Mișca ca ginere; Emilia și Trăian ca nepoți; Aurel Guiu învățător în Mișca, Petru, Vasilie Petraș și văd. Florița Ban, nasc. Petraș din Șepreuş ca cumnați și cumnate. — Fie-i țărâna ușoară și memoria binecuvântată!

Cronică bibliografică.

Revista Teologică I. 11 St. Ioan gură de aur, de Dr. N. Bălan, Deviza preotului, Din trecutul bisericii române bihorene. Predică la Dumineca 24 după Rusalii Dr. Crăciunescu. Mișcarea literară, Informațiuni, Tipicul. — Revista aceasta se prezintă în condiții din ce în ce mai bune. Sub raportul înălțimii nivelului de revistă specială, ni se pare că stă la rangul întâi între toate revistele teologice românești.

Sezătoarea Săteanului (București) IX. 10, revistă poporanistă a mișcărilor culturale și economice, cuprinde: Manifestul regal și proiectele guvernului, Reforma agrară Cooperatismul în România, Dela sate, Demult... Asociații agricole în Franța ș. a.

Albina (București) cuprinde prețioase articole. Nr. 7. Povestea neamului nostru, Ispita băuturii, Din folioasele școalelor de adulți. Tuberculoza. Cronică, sfaturi, Roman, Ilustrațiuni și pagini glumețe ș. a.

Răvașul din Cluj va apărea dela anul nou în format mai mare și de două ori pe lună, precum o anunță în numărul 43—46.

Amicul Tinerimii, continuă cu frumoase povestiri pentru școlari, lucruri instructive și glumețe.

Căldărarul dela Cluj (Nr. 15 din Biblioteca desp. „Asociațiunii“), conține și un material instructiv și drăgălaș, frumoase gravuri, în frunte cu George Barițiu, părinții săi, casa nașterii, ș. a. Prețu 20 fil. Format de buzunar.

Fabule de George Renetti „Biblioteca pentru toți“ A apărut: No. 303, prețul 30 bani.

Fără nici o îndoială d-l George Ranetti, este poetul nostru care mănuește cu mai multă îndemănare satira.

Aci glumeț, aci mușcător, în tot'dauna vesel, d. Ranetti se bucură de o mare popularitate și mai ales fabulele d-sale în versuri fac deliciul cititorilor celor mai pretențioși. Poetul, și-a adunat în noul volum al „Bibliotecii pentru toți“ inspirațiile sale cele mai frumoase. Se va rade mult, și multe din fabulele d-lui George Ranetti vor fi în curând pe toate buzele.

A se cere printr'o carte poștală catalogul complet al „Bibliotecii pentru toți“ care cuprinde principale opere din scriitorii noștri și străini.

Romeo și Juliet tragedie de Shakespeare, traducere în versuri de Haralamb G. Lecca. No. 294 Biblioteca pentru toți — Prețul 30 bani. Cine nu cunoaște admirabila tragedie Romeo și Julieta, care este tot de odată și cel mai frumos cântec al iubirii? Această tragedie, întâi a marelui poet englez, — e și cea mai pasionantă, căci a fost scrisă cu tot entuziazmul și focul tinereții sale. E o fericire pentru literatura noastră că, poetul pe care'l avem în d-l Haralamb Lecca, a tradus și această piesă. Astfel versiunea românească

nu pierde din frumusețile și poezia originalului, și „Biblioteca pentru toți“ își îmbogățește colecția cu o operă admirabilă din toate punctele de vedere. Îndemnăm publicul nostru cititor să și procure acest Număr al Bibliotecii. Catalogul complet al acestei Biblioteci cuprinzând peste 300 de volume, a se cere Limbrăriei Alcalay — București.

Junimea literară. IV. 12. cuprinde: Știgal, de M. Sadoveanu, Iubire, I. Broșu. Rămășițele daco-tracice de D. Olinescu, Poezii de Leandru și Loichită. Henric Ibseu după Dr. E Reich. Dări de seamă, de I. I. Nistor, Cronică ș. a.

Népmívelés IV. II 7 12 Congresul din Pécs; Pikler, Obiectele și modul învățământului liber. Muzeele în serviciul inv. popular. Învățământul muzical. Învățământul științelor naturale, istorice și sociologice. Reforme nouă, în Germania, Franța Anglia, ș. a. pe terenul educativ, artistic și cultural.

Concurese.

Pentru îndeplinirea parohie de **cl. III Neagra** se escrie concurs cu termen de **30 zile** dela prima publicare.

Emolumentele: 1. 1/2 sesie pământ 2. Birul dela 70 case 10 Hll. cucuruz sfârmat 3. Stolele uzitate 4. Întregirea dela stat 640 cor. 52 fil. respective 1440 cor. 52 fil. conform evalueazării celui ales.

Recurenții sunt avizați, a-și înainta recursurile ajustate regulamentar și adresate comitetului parohial, din Neagra, la oficiul propozitional din Buteni (Butyîn) în termenul indicat, având până atunci a-se prezenta într'o Duminecă ori sârbătoare în sf. biserică spre a-și arăta dexteritate în oratorie și rituale.

Comitetul parohial

În conțelegere cu: *Traian. I. Magier* pprezviter.

—□—

1—3

Pentru întregirea postului de capelan pe lângă preotul deficient George Mustața din **Târgoviște**, tractul Belințului, se escrie concurs cu termen de **30 zile** dela prima publicare în „Biserica și Școala“.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt: 1. Jumătate din sesiunea parohială constatătoare din 30 jugăre pământ bun arător; 2. Jumătate din stolele îndatinate; 3. Jumătate din intravilanul parohial, dinpreună cu casa parohială de pe el; 4. Jumătate din întregirea dela stat, având însă și fiitorul capelan să împartă cu parohul întregirea sa dela stat.

După partea ce o beneficează, capelanul are să supoarte toate sarcinile publice.

De asemenea să îndatorează capelanul ca să săvârșească singur toate slujbile ce obvin în parohie și toate agendele oficioase.

Reflectanții, cari trebuie să aibă evalueazării pentru posturi parohiale de **clasa a II-a**, sunt poștiți să și instrueze petițiile lor concursuale în senzul Regulamentului pentru parohii din 1906, și să le adreseze comitetului parohial din Târgoviște, pe calea oficiului protoprezviteral gr. or. rom. din Bélinez, comitatul Temes; ear într'o Duminecă sau într'o sârbătoare, în lăuntru termenului concursual, a să prezenta în sf. biserică din atinsa parohie, spre a-și arăta dexteritatea în oratorie și în ritualii.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu mine: *Gerasim Serb* protoprezviter.

—□—

2—3

Pentru întregirea postului de învățător dela școala conf. gr. or. rom. din **Ficătar**, tractul Belințului, să escrie concurs cu termen de **30 zile**.

Emolumentele împreună cu acest post sunt: 1. În bani gata 388 cor.; 2. 2 jugăre pământ arător 80 cor.; 3. 6 mm. grâu à 12 cor. = 72 cor. și 6 mm. cucuruz à 8 cor. = 48 cor.; 4. 22 metri lemne de foc din cari e a să noalzi și sala de învățământ; 5. pentru conferință, dacă participă, 10 cor. 6. pentru scripturistică 10 cor. 7., locuință în natură cu o chilie și bucătărie, grajd și grădină de un jugăr.

Reflectanții la acest post au să-și aștearnă petițiile concursuale instruite amănunt legilor în vigoare, comitetului parohial din Ficătar, pe calea oficiului protopopesc gr. or. rom. din Belinț (Bélincz, Temes megye), și, în lăuntru termenului concursual, a să prezenta în sf. biserică din atinsa parohie, spre a-și arată dexteritatea în cântare și tipic.

Alesul, fără altă remunerație, e dator să presteze serviciile cantonale, atât în, cât și afară de sf. biserică. De asemenea e dator ca, după pământul ce-l beneficiază, să supoarte sarcinile publice.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu mine: *Gerasim Sârb* prezbiter.

—□— 2—3

Pentru îndeplinirea nou înființatului post de capelan temporal pe lângă neputinciosul paroh Eutimie Blaga din **Tulca** protoprezbiteratul *Tinca* com. *Bihor* cu termen de alegere **7/20 Ian.** 1908

Alesul va beneficia cât va trăi parohul jumătate din toate venitele parohiale ce le beneficiază azlăzi Eutimie Blaga, afară de întregirea dotațiunii dela stat care va rămânea și mai departe a parohului; după moartea parohului alesul va fi paroh, dar are să se îngrijească de cvartir și fără nici o alta remu agendele nerațiune va fi îndatorat a îndeplini toate parohiale și-a catechiză în toate școalele din comună.

Parohia fiind de **cl. I.** dela recurenți se recere eval. de cl. I. iar reflectanți se potfesc a-și prezenta recerșele subscrisului protopop și a se prezenta în biserică din Tulca atare Duminecă sau sârbătoare să arate dexteritatea în cele rituale.

Dat în ședința com. parohial din Tulca la 30 Sept. (13 Oct.) 1907.

Eutimie Blaga
președinte.

Ioan Fodor
notar.

Înconțelegere cu mine: *Nicolae Roxin* protopop.

—□— 3—3

În senzul concluzului consistorial de sub nr. 2477 a. c. se escrie de nou concurs pentru parohia de **clasa I M. Ceica** cu termen de **30 zile** dela

prima publicare, observându-se: că în lipsa de recurenți de clasa I se vor admite și cei de a doua classă.

Emolumentele sunt: a) pământ parohial 6 holde și 1224 st. □. b) câte o măsură de cucuruz dela casă. c) una ziuă de lucru. d) stolele îndatinate, și anume: dela botez 1 cor., dela feștanie 1 cor., liturgie privată 2 cor., pentru înmormântare mare dela 6 coroane în sus, dela mică 2 cor.; e) întregirea dotației dela stat, pentru cei fără 8 clase 616 cor. 90 fil. iar pentru cei cu 8 clase 1416 cor. 90 fileri.

Pentru cvartir se va cere relut dela stat, eventual se va îngrijii comuna bisericască.

Pe lângă aceasta mai are onorar de catechizare la școala de stat 80 coroane.

În urmă se observe: că până când pământul parohial este esarendat, alesul paroh va primi desdau-nare dela biserică 200 coroane anual.

Recursurile ajustate cu documentele recerute conform Regulamentului se vor trimite în termenul prescrist.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu: *Vasilie Papp* protopopul Beiușului.

—□— 3—3

În conformitate cu ordinul Ven. Consistor oradan de sub Nr. 249 /B. 1907 prin aceasta se escrie concurs cu termen de alegere pe **2/15 Ianuarie** 1908 pentru parohia de **clasa a III-a V. Săliște** — tractul Vașcoului devenită vacantă prin trecerea în statul emeritat a preotului veteran Nicolae Tulvan pe lângă următoarele emolumente: 1. Dela parohieni câte jumătate măsură de bucate dela fiecare familie. N-rul familiilor 100; pentru botez una coroană, pentru cununie 2 cor., pentru extrase câte 2 coroane pentru înmormântari mari dela 4—10 cor; pentru liturghii private 2 cor.; slujbe de epitrafir dela 40 fil. în sus până la una coroană; de cvartir se va îngrijii cel ales. 2. Dela stat întregire pentru preoții sub 8 clase 743 cor. 86 fil; iar pentru cei cu 8 clase 1543 cor. 86 fil.

Cei ce doresc a reflectă la aceasta parohie sunt poștiți ași trimite recerșele lor ajustate conform §-lui 13 din Statutul-Organic și adresate comitetului paroh. M. O. D. adm. ppsc Moise Popoviciu în Segyest p. u. Rieny, iar în vre-o Duminecă ori sârbătoare cu observarea §-lui 20 din regulamentul pentru parohii recurenții trebuie să se prezenteze în sf. biserică din V. Săliște spre a-și arată dexteritatea în cant, tipic și oratorie.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu: *Moise Popoviciu* adm. protopopesc.

—□— 3—3

„Janus“ institut de asigurare mutuală pe viață în Viena

s'a fondat în anul 1839, din partea unui grup de bărbați nobili,

este cel mai vechiu „Institut mutual de asigurare pe viață“

—| pentru Austro-Ungaria. |—

Se bazează pe legile mutualității în puterea cărora accidentul capitalului anual trece în favorul celui asigurat.

➡ Premii eftine. Condiții de asigurare favorabile. ➡

Imprescriptibilitatea polițelor după 3 ani. Plătirea în caz de duiel și sinucidere după 5 ani.

Asigurare gratuită pentru caz de războiu. — Fără timbru de poliță și taxă de stat — Plătire la moment

Starea de asigurare 111.000.000 cor. | **3** | Avera institutului 31.000.000 cor.

Sumele de asigurare plătite până acum 56.000.000 cor.

Informațiuni îndatoritoare dă:

==== Agentura generală pentru Ungaria de sud în Timișoara-Fabric

Lerchengasse Nr. 17. (N-rul Telefonului: 422).

(21)